

Maruša Krese

DA ME JE STRAH?

PREŠERNOVOGLEDALIŠČE

Maruša Krese

**DA ME JE
STRAH?**

**PREŠERNOVO
GLEDALIŠČE**

Premiera

24. novembra 2022

Avtorici dramatizacije

Simona Hamer,
Andelka Nikolič

Režiserka

Andelka Nikolič

Dramaturginja

Simona Hamer

Scenograf

Sven Štralleger

Kostumografinja

Tina Bonča

Avtorica glasbe

Polona Janežič

Lektorica

Maja Cerar

Oblikovalec svetlobe

Nejc Plevnik

Oblikovalec maske

Matej Pajntar

Svetovalka za gib

Vita Osojnik

Igrajo

Ona pred

Tina Resman k. g.

On pred

Miha Rodman

Ona po

Vesna Jevnikar

On po

Borut Veselko

Tehnično osebje

Tehnični vodja

mag. Igor Berginc

Inspicent in rekviziter

Dominik Vodopivec

Šepetalka

Vita Osojnik

Lučni mojster

Nejc Plevnik

Tonski mojster

Tim Kosi

Frizer in masker

Matej Pajntar

Garderoberka

Bojana Fornazarič

Odrski tehniki

Robert Rajgelj, Boštjan Marčun,

Marko Kranjc Kamberov,

Jure Pogačar

Zahvala:

Jakob Krese, Meta Krese,
Jože Saje (Dolenjski muzej),
Jernej Brajer

V predstavi je uporabljen avdio
odlomek iz kratkega filma

Jakoba Kreseta *No end*.

Tina Resman, Vesna Jevnikar
(fotografija z vaje)

Maruša Krese

Pesnica, pisateljica, novinarka in humanitarka Maruša Krese se je rodila leta 1947 v Ljubljani. Študirala je umetnostno zgodovino, primerjalno književnost in psihoterapijo. Njena življenjska in umetniška pot je bila izjemno turbulentna in vse prej kot lahka. Imela je tri otroke, prva dva sta se rodila v zakonu s pesnikom Tomažem Šalamunom. Po številnih popotovanjih po svetu je svoj domicil končno našla v Berlinu, zadnja leta življenja pa je ponovno preživela v Sloveniji. V Avstriji je objavila šest pesniških zbirk, nekatere izmed njih tudi v dvojezični izdaji: *Danes* (Drava, 1989), *Postaje* (Drava, 1992), *Beseda* (Drava, 1994), *Še testament se je izgubil* (Edition Korrespondenzen), *Yorkshire torba* (Wieser, 2003) in *Danes ne* (Drava, 2009). Leta 2006 je za svoj prozni prvenec *Vsi moji božiči*, ki ga je izdala založba Mladinska knjiga, prejela nagrado fabula, leta 2009 je pri isti založbi izšla njena druga knjiga kratke proze z naslovom *Vse moje vojne*, leta 2012 pa pri založbi Goga roman *Da me je strah?*, za katerega je prejela nagrado kritiško sito. Pri založbi Goga je leta 2019 izšla tudi njena prva v Sloveniji izdana knjiga poezije z naslovom *Pesmi: izbor*, v kateri je objavljen antologijski izbor pesmi, ki ga je naredila prevajalka Amalija Maček iz vseh njenih pesniških zbirk v kronološkem vrstnem redu.

Med bosansko vojno je bila Maruša Krese s sestro Meto (fotografinja) aktivna kot humanitarka, za kar jo je nemški predsednik odlikoval z visokim državnim odlikovanjem (zlatim križcem) za humanitarno in kulturno posredništvo med Bosno in Nemčijo. Avtorice projekta *Ženske z vizijo* (2007) pa so jo uvrstile med sto najvplivnejših žensk v Evropi. Maruša Krese je umrla januarja 2013 v Ljubljani.

Foto: Meta Krese

Boris A. Novak

VRATA NEPOVRATA

(epos)

Tretja knjiga: **BIVALIŠČA DUŠ**

Osmi zvezek: **PESNIŠKE DUŠE**

Petinseddeseti spev: **PESNIŠKE DUŠE VRSTNICE**

3

V morasti sivini, ki je kot svinčena kislina
razjedala duše v Ljubljani šestdesetih let,
je le peščica postav izžarevala svetlobo in barve.

Med temi redkimi mavričnimi puntarji je Maruša
Krese (takrat tudi z magičnim priimkom Šalamun)
zavzemala osrednje mesto: vilinsko lepa, očarljiva in krhka,

v svoji krhkosti pa nenavadno vitalna in močna
– kot bi lebdela nad tlemi! Z dolgimi lasmi in okroglimi očali,
ki so obkrožala odprt, intenziven in preiskujoč pogled,

je utelešala vse najboljše v tedanji mladi generaciji
– kritično zavest, umetniško raziskovanje in etično iskanje
odgovorov na nakopičena zgodovinska in družbena vprašanja.

S svojimi dolgimi, vihrajočimi krili je letela skozi Ljubljano,
kot bi se ji nikoli ne bilo treba prizemljiti ...
Prizemljitev je prišla, neizogibno in boleče.

Notranja svoboda šumijevske generacije se je raztreščila
ob zobati stvarnosti druge polovice sedemdesetih let.
Na zapiranje družbe je Maruša odgovarjala s svetovljanstvom.

Še naprej je žarčila diamantno svetlobo, na dnu duše
pa se ji je nabiralo oglje. Tako je tudi pisala:
s pravljičnim domotožjem o vseh svojih božičih,

z lapidarno jedkostjo, brez posladkanih okraskov in alibijev
pa je razgaljala gladko naoljeno kolesje hipokrizije,
grenki položaj ženske v družbi sebičnih, ciničnih pokvek ...

Miha Rodman, Tina Resman
(fotografija z vaje)

Rana po hudi operaciji se ji še ni zacelila, ko je l. 1993
odpotovala v oblegano Sarajevo. Pomagat.
Dolge ure sem jo prepričeval, naj počaka, naj najprej okreva.

A Maruša kot Maruša – šla je takoj! Čez čas sem ji sledil
tudi sam. Skupna izkušnja izpostavljenosti je najino prijateljstvo
postavila na novo raven: postala sva soborca ...

Imela je nenavaden dar za poslušanje drugih ter obvladala
redko umetnost: znala je svetovati brez dvignjenega prsta.
Zvijala si je cigareto za cigareto in poslušala. Tudi mene.

Z njo sem se lahko pogovarjal o stvareh, o katerih se z drugimi
nisem. Zakaj naju obremenjuje dediščina staršev – partizanov.
Zakaj nekatere žrtve vojne, ki sva jim pomagala v Sarajevu,

bolj sovražijo naju, ki sva prinašala pomoč, kot tiste,
ki so jih oblegali in obstreljevali. Kako vse to dopustiti
in odpustiti. – Njene besede so bile tihe in jasne, misli čiste ...

Ko smo ji mesec dni pred smrtjo pod krinko predstavitve
romana *Da me je strah?* prijatelji pripravili topel večer
v Trubarjevi hiši literature, je seveda vedela, da gre za kamuflirano

slovo. Bila je povsem izžeta, a je zmogla nasmeh in smeh,
lepa, velika duša. Če bi moral izbirati po kriteriju poguma,
bi brez oklevanja dejal: *Najbolj pogumna duša je – Maruša.*

Preveč si nosila, borka.

Hvala ti za ušesa in za srce, soborka!

Slednjič se spočij, Maruša!

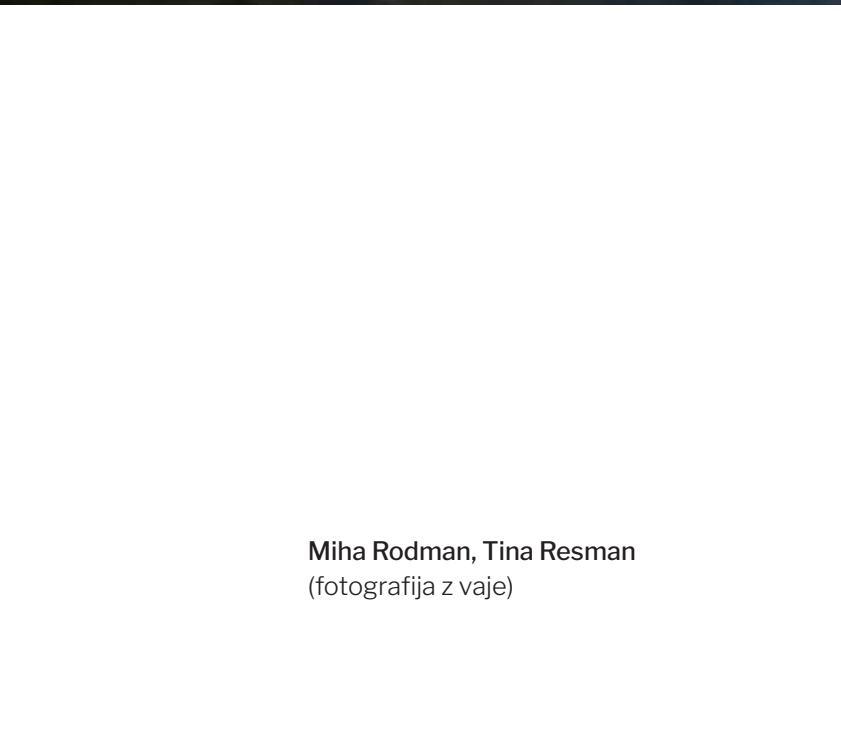
Good night, sweet princess!

Vesna Jevnikar, Tina Resman
(fotografija z vaje)

Borut Veselko, Tina Resman, Miha Rodman
(fotografija z vaje)

Miha Rodman, Tina Resman
(fotografija z vaje)

Simona Hamer

**B i t k e
z u n a j ,
b i t k e
z n o t r a j**

*»Daleč na zahodu se je še danes zjutraj sedelo.
Pod starim kostanjem, s hrbtom proti soncu,
da se ne vidi oblakov, ki prihajajo z vzhoda.
Veter je pihal nedolžno in nežno,
dejali so, da bo divjala nevihta,
ki so jo povzročila vzhodna ljudstva.
Vsi tisti Barbari in norci z Balkana,
in bebci s poševnimi očmi
in ruske duše, polne šnopsa,
kruti Turki in Srbi z noži med zobmi,
Črnogorci s krvno osveto, Palestinci zviti,
Indijanci nemarni. Arabci kruti.*

*In ves ta gnoj hoče sedeti pod starim kostanjem,
prav tu pri nas, tu na soncu,
vsi ti ljudje hočejo piti čaj v vetru nežnem
in zasejati nevihto v naša srca mirna.
Vsi ti divjaki hočejo podreti naš na novo prepleskani zid,
vse te pošasti se čudijo bodeči žici,
ki smo jo postavili okrog kostanja,
da bi stoli na vrtu ostali čisti.«*

(Krese: 2009, str. 75–76)

Tina Resman, Vesna Jevnikar, Miha Rodman
(fotografija z vaje)

Pesnica, pisateljica, novinarka, humanitarka, nomadinja, feministka, psihoterapevka, pa tudi mama, hči, sestra, (bivša) žena, prijateljica ... seznam nalepk, ki jih lahko prilepimo Maruši Krese (1947–2013), je zajeten, intriganten, celo dramatičen. Kot svobodna novinarka in umetnica je bila najaktivnejša v nemško govorečem prostoru, svoje prispevke je objavljala na radiu in v revijah, kot so *Die Zeit*, *Berliner Zeitung*, *TAZ*, *Lettre International* in *Manuskripte*. Za kulturna in humanistična prizadevanja med vojno v Bosni in Hercegovini je bila v Nemčiji odlikovana z zlatim križcem, par let kasneje pa je zaradi svojega protinacionalističnega (novinarskega) angažmaja bila uvrščena na seznam stotih najvplivnejših Evropejk.

Prebirati njeno literaturo se zdi kot sprehod po intimi njene duše, kot umerjanje koraka s sopotniki (in kraji), kot iskanje gazi, ki so jo izhodili predniki, s pogledom zazrtim naprej, vedno naprej!, v naslednje generacije. Maruša Krese je začejala pisati v času, ko je ženskam (z redkimi izjemami, ki so potrjevale pravilo) bilo dovoljeno bivati na Parnasu zgolj kot muze, in ni naključje, da je bila njena prva pesniška zbirka objavljena – v tujini. *Danes* je izšla leta 1989 pri založbi Drava v Celovcu, kasneje so sledile še zbirke *Postaje* (1992), *Beseda* (1994), dvojezična *Yorkshire torba* (2003) in *Danes ne* (2009). Omenimo še v bosanščino prevedeno zbirko *Pjesme iz Sarajeva* (1994) in zbirko esejistične korespondence *Frauen über Nationalismus und Krieg* (1993). Njena prva

knjiga v Sloveniji izide šele leta 2006. Gre za izjemno pronicljivo zbirko kratkih zgodb *Vsi moji božiči*, za katero je prejela nagrado fabula. Zaziranje v družinskost in prevpraševanje ideje (celo imperativa ideala) družine je v tridesetih kratkih zgodbah spisano v skorajda dokumentaristični maniri, a vendar s pesniškim jezikom. Maruša skrbno gradi atmosfere, mnogokrat skozi droben detajl, ter jih prepreda s strelami (samo)ironije in humorja. Avtorici tako imanenten feminizem se razgrinja skozi vse resničnostne odtenke tega, kaj pomeni *biti ženska*. Vrtljak situacij in tem, ki so (še vedno) mnogokrat zamolčane ali odrinjene ob (literarni) rob, nemara najbolje reprezentira njen razmislek o partnerskih odnosih, češ da **»v vsakem zakonu namesto njih postaja moški«** (Krese: 2006, str. 21).

V *Vseh mojih vojnah* (2009) pisava Maruše Krese postane še za spoznanje bolj zgoščena; odsekano poetične pasaže sobivajo s humanističnimi, skorajda filozofskimi razmisleki o človeški naravi in s poezijo – kot da bi za pisanje o tako nedoumljivih početjih, kot je vojno nasilje, morala izumiti nov jezik, novo literarno zvrst. Za pokušino: **»Če bi bilo na tem svetu dovolj denarja, bi sestavili spodoben demilitarizacijski program in bi uničili stare zaloge orožja in streliva vse do zadnje krogle, me je presenetil z mirovniško idejo direktor nekega britanskega podjetja za uničevanje in odstranjevanje razstreliva in artilerijskega tehničnega materiala. Nadaljeval je že v maniri starega vojaka: 'Potem bi zgradili nova skladišča po standardih, ki jih predpisuje Nato, in bi jih napolnili z novimi stvarmi.'«** (Krese: 2009, str. 44).

“

21

20

Vesna Jevnikar, Borut Veselko
(fotografija z vaje)

Prav (avtobiografsko) prepletanje družine in vojne je privedlo do Marušinega romanesknega prvenca *Da me je strah?*, objavljenega leta 2012 ter okronanega z nagrado za najboljšo knjigo po izboru Društva slovenskih literarnih kritikov in nominacijo za kresnika. Pisateljica je v nekem intervjuju povedala, da je partizanske zgodbe svojih staršev in njihovih sobork in soborcev dolgo nosila v sebi, se celo igrala z mislijo o balkanskem *V vrtincu*, da pa ni našla vstopne točke, dokler ni v glavi zaslišala prvega stavka: »Da me je strah?« Roman je kronološko zamejen z letnicama 1941 in 2012, v njem si pripovedno štafeto izmenjujeta najprej dva anonimizirana glasova ženske in moškega, v letu 1952 pa se jima pridruži še tretji – glas hčerke. Tako se dogodki nizajo skozi izrazito subjektivni pogled; skupaj z *Njo* zmrzujemo v snegu, se utapljamo v reki, zatiskamo oči mrtvim tovarišem, z *Njim* poveljujemo v bitkah, gremo na zasedanje AVNOJ-a, v bolečinah preklinjamo usodo po amputaciji noge. Hitro prepoznamo zgodovinske situacije druge svetovne vojne in povojnega obdobja, kot je *Njena* prisotnost na zasedanju prve slovenske vlade v Ajdovščini ali *Njegovo* srečanje z zavezniki na Visu, povojne politične čistke, kot je npr. odstavitev Marka (za (partizanskim) imenom, s katerimi so v romanu zastopani vsi drugi liki, se skriva Aleksandar Ranković). Čeprav se pisateljica dosledno izogiba poimenovanju svojih protagonistov, je očitno, da je za literarno inspiracijo uporabila svojo družinsko zgodbo. Mlada partizana, ki ju prvič srečamo sredi vojne vihre, sta tako Ljudmila Saje (kasneje Krese), s partizanskim imenom Maruša, in Franc Krese – Čoban. Prvoborca, oba odlikovana za svoje zasluge v 2. svetovni vojni, sta imela pomembne (politične) funkcije

Vesna Jevnikar, Miha Rodman
(fotografija z vaje)

Tina Resman
(fotografija z vaje)

tudi v Jugoslaviji, izbrane življenjske postaje hčerke pa lahko hitro najdemo na zemljevidu življenja same avtorice: poroka s pesnikom (Tomaž Šalamun), potovanja, bivanja v Ameriki in Berlinu, humanitarni obiski v Sarajevu (skupaj s sestro Meto Krese). Četudi je brskanje po biografskih podatkih zanimivo, nikakor ni ključno. *Da me je strah?* je – verjetno prav zaradi tega, ker je toliko osebno – univerzalno (fikcijsko) umetniško delo.

To je roman, v katerem je glavni protagonist v resnici vojna. Če na začetku motrimo sovražnika skozi puškino cev, se ta v težko pričakovani povojni svobodi transformira v politični sistem, ki ne dovoljuje nepokorščine in napak. Različni načini merjenja moči so še najbolj izraziti v času spora okrog Informbiroja ali v zgodbi o Marušinem »udbaškem« zasledovalcu in v pomiku bojnega polja v medosebne odnose, kjer se tovarštvo izrodi v zavist, strah in nezaupanje.

”

»Zadnje čase sem se začela bati, da kdo prebira moje misli. Tako groba sem postala. In cinična. Zagrenjena. Pa kaj! Med borbo je bilo enostavno. Življenje ali smrt. Beži ali napadaj.«

(Krese: 2016, str. 81)

“

Razpad Jugoslavije in nova bratomorna vojna, v kateri se angažira hči – a ne z orožjem! – ponudi tudi možnost refleksije s strani povojne generacije: »**Bili sva v nadrealizmu, ki je zrasel iz človeške zlobe in posmeha, iz igre nasilja, iz sovraštva, ki ga nisem poznala. Ne morem ga vzeti za svojega. Ampak hočeš nočeš je tudi moj. Nadrealizem, ki so ga rodili nori, stoletja stari duhovi in miti, lažne sanje in mi.**« (Krese: 2016, str. 178). Marušini pripovedovalci so izjemno lucidni opazovalci sveta ter političnih in ekonomskih mehanizmov (sposobni so tudi izjemne introspekcije), in prav v presečišču njihovih interpretacij (skupnih) dogodkov najdemo največjo stopnjo »objektivnosti«.

Da me je strah? govori o generacijah, o dediščini, o zgodbah, ki jih pripovedujemo (tako ob kuhinjski mizi kot v zgodovinskih učbenikih in umetnosti), in o tistem, kar zamolčimo, potlačimo, pozabimo. Če se zdi, da partizana misel na prihodnost (in morje!) povleče skozi vojno obdobje, se s svobodo – paradoksalno – začne obsesivno oziranje nazaj: »**Vsi se nekaj spominjajo. Zgodbe, za katere prvič slišim. Kaj šele, da bi jih zares doživel. Jaz že ne. Le koliko laži je med temi spomini. Kaj so naredili ljudje s svojim spominom? Je res tako enostavno? Danes je črno in belo in**

jutro bo belo črno in črno belo. Kolikokrat se bo vsa ta barva spreminjala?« (Krese: 2016, str. 83).

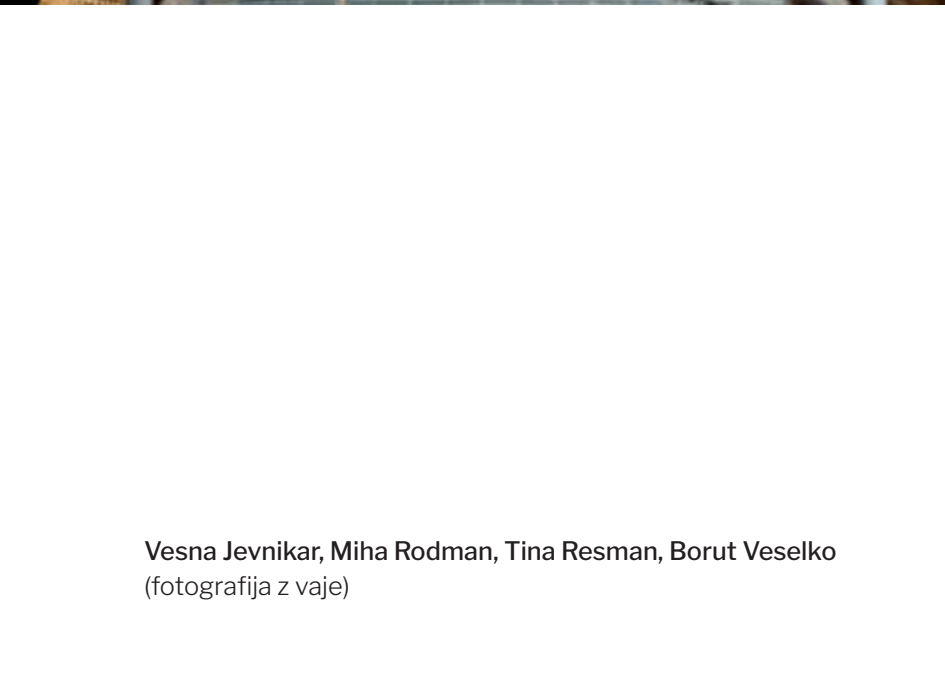
Pingpong različnih pogledov pa je zanimiv tudi z aspekta spola; skorajda samoumevno nam je, da je moška perspektiva predstavljena kot nevtralna, zgodovinsko točna, zato je še posebej zanimiva *Ona* in njena izkušnja vojne: kako ne sme pokazati šibkosti ali ranljivosti, kako se mora nenehno dokazovati, kako žrtvuje svojo ženskost (na ravni higijene, oblačil in odnosa z moškimi), kako je prisiljena v maskulinizacijo.¹ Fasade hladnosti in strogosti ji ni dovoljeno odložiti niti po vojni, ko se izgublja v nenehnem delu in dolžnostih. Ali kot zapiše Stanka Hrastelj v spremni besedi romana: »**Ko se Marušina ženska bori za pravico do svoje nežne in mile strani, nezavedno žrtvuje tisto svojo nežnosti in milino, ki se vidi navzven.**« (Krese: 2016, str. 201).

Njeni strasti po življenju, občutljivosti in mehki, ki jih ohrani navkljub nenehni konfrontaciji z nasiljem, je sopostavljen *On*, ki se – navkljub nespornim junaštvom v boju – večkrat izkaže za slabiča. V potegavščini s kamni v nahrbtniku se ne postavi na njeno stran, ampak se ji skupaj z drugimi tovariši smeje in njegova tozadevna pasivnost (podprta z alkoholizmom) se po vojni le še stopnjuje. »**Krivo je to življenje. Ona ga je dohitela in jaz ne. Našla je delo stran od politike in jaz ne. Po vsakem partijskem sestanku ali že vmes se razburi in jaz ne. Ona bi kupila otrokom čevlje v Italiji in jaz ne. Ona bi imela hiško na morju in jaz ne. Že, že bi jo imel, ampak nerodno bi mi bilo. Res neprijetno. Že gospodinjska pomočnica mi je bila preveč.**« (Krese: 2016, str. 146)

¹ To temo je izjemno raziskovalno in literarno obdelala Nobelova nagrajenka Svetlana Aleksijevič v knjigi *Vojna nima ženskega obraza*.

Vesna Jevnikar, Miha Rodman, Tina Resman, Borut Veselko
(fotografija z vaje)

Vesna Jevnikar, Miha Rodman, Tina Resman, Borut Veselko
(fotografija z vaje)

Skupna karakteristika pomembnejših moških likov v romanu je, da so konformisti, ki svoja – v javnosti tako opevana načela – hitro pozabijo ter da so najbolj prisotni skozi svojo odsotnost. Slednje še posebej velja za *Njegovega* očeta, ki (z izgovorom) iskanja boljšega zaslužka odide v Ameriko, in za *Njenega* očeta, ki je opisan kot trd, gospodovalen moški, z jasno izraženimi dvojnimi merili za hčerko in sinove.

Čeprav izobrazba (navidezno) ni v prvem planu, se kot permutirajoča tema pojavi pri vseh treh pripovedovalcih. *Ona* si je visoko izobrazbo morala izboriti – najprej bitke z očetom, ki je vztrajal, da je njena naloga gospodinjska pomoč mami, ne pa šolanje, potem borba s Partijo, ki je hotela svoje »najboljše ljudi« obdržati na političnih funkcijah, in nazadnje še borba z občutkom krivde, ker je z izobraževanjem (tudi v »nenavadnih« krajih, kot je Vatikan) zapostavljala lastno družino. *On*, ki mu je bil dostop do izobrazbe otežen zavoljo revščine, se čuti inferiornega (tudi znotraj partnerskega odnosa), medtem ko njuna hči že jemlje študij kot stvar osebne svobodne izbire. Upor vrednotam staršev je sicer vzorec, ki se množično pojavi prav z Marušino hipi generacijo. **»Bežim od jugofolklore. Ponarejenega smeha. Rdečih zvezd in kameleonstva študentskih in mladinskih funkcionarjev. Državnih praznikov in dneva mrtvih. Dolgočasnih obredov.**

Obredov laži in samohvale. Štafetnih palic, posvečenih mrtvemu človeku. Bežim od večnega razumevanja staršev in se sprašujem, zakaj jim je moja generacija pravzaprav tako podobna, čeprav trdi, da je ta zelo drugačna.«
(Krese, 2016, str. 170)

Naslovni vprašaj je (etični) imperativ, ki ga literatura Maruše Krese prinaša v naš kulturni prostor. Spraševati, razpirati, razumeti. Nad dogmatičnostjo, ki nemalokdaj pritiče vojnim romanom (predvsem moških avtorjev), zamahne z roko z besedami svojega alter-ega (**»Vse te borbe za moč in pozabljanja na življenje.«** (Krese, 2016, str. 171)) ter se potopi v človeka in vso kompleksnost njegove izkušnje.

*»Včasih mislim, da se mi bo zmešalo,
včasih mislim, da je bilo vse zaman.*

*Od Marxa in Engelsa do Kapitala,
rdečih zvezd in veslanja.
Novoletnih okraskov, pranja pleníc,
iskanja prijateljic, mižanja pred resnico.
Indije in čarobnih kristalov,
svetega mesta in novih oblek,
arabske pisave in svežih dišav,
zlatih sveč in sprehodov z otroki,
sedenja v puščavi, zaupanja v srečo,
prositi za življenje, da se še ne bi končalo.*

*Res, včasih se mi zdi, da je bilo vse zaman.
Razen morda vročih maronov.«*

(Krese: 2008, str. 104)

Viri:

Maruša Krese: *Da me je strah?*, Založba Goga, 2016.

Maruša Krese: *Vsi moji božiči*, Mladinska knjiga, 2006.

Maruša Krese: *Vse moje vojne*, Mladinska knjiga, 2009.

Miha Rodman, Tina Resman
(fotografija z vaje)

Svetlana Slapšak

**VOJNA
ZOPER
STRAH**

Dramatizacija izpovednega romana, ki se ne konča kot monodrama? Dramaturginja Simona Hamer in režiserka Anđelka Nikolić sta storili prav to in iz treh velikih monologov romana naredili vznemirljivo polifono dramo. Redko se zgodi, da ob branju romana vidimo, kako so uspešni dramatik sledili znamenjem žanrskih prehodov, avtorjevi poetiki, prežemanju pesniškega in proznega diskurza ter na tem gradili dramo: roman je dramatiziral branje. Ta upravičena svoboda branja pomnožuje možnosti interpretacije in vodi v plodno plastenje jedrnatega, skopega besedila Maruše Krese.

Prva vojna

Odnos med staršema je občutljiva tema, ki vključuje psihoanalizo, razvojno psihologijo, vprašanje spola, tekmovalnost, težave generacijskih prepletov, komplekse, spolnosti in najbolj zapletene transmisije. Maruša Krese rešuje vse te težave tako, da oba najpomembnejša lika reducira na brezimni par v najhujših možnih razmerah, v partizanski vojni. Brezimnost omogoča vpis zgodovine, verovanj, oblik vedenja, vsakdanjega življenja, telesa: v par je vpisane veliko več sociologije kot psihologije. Ojdipa in Elektre ni nikjer, pokopana sta z dvema mrtvorojenima sinovoma: hčerka je od vsega začetka sama na širnem morju, sledijo pravilne odločitve staršev, pravočasno junaštvo, stoično sobivanje – a ne spomeniškega tipa. Starša sta svoje trpljenje in boj proti strahu pustila za sabo, v minskih kraterjih, blatu, zmrzali, krvi svojih prijateljev in svoji krvi. Njuna vojna ne vključuje samopotrjevanja, opravičevanja, privilegijev, gre za spomine, a ne javne. Kje in kako je par prišel do svojih odločitev? On je bil predrzen fant, ki se je smejal deklici, izpostavljeni nesramni moški šali, nato mladenič, ki je zaradi svoje invalidnosti dvomil vase in v svoje telo, in odrasel moški z dilemami glede kaznovanja, političnih razprtij, surovosti kolektivnega odločanja. Ona svoje telo dosledno brani, dojema, glede ostalega pa se je vedno pravilno odločila, ni dvomila in se je vsakdanjega življenja lotevala tako kot sovražnikov v bitkah. Ona je tista, ki ima najmočnejše temelje, ki natančno oceni, kdo lahko preživi in kako. Ona je edina prava zmagovalka vojne, saj je bil njen strah manjša nevarnost. Hčerka sledi temu zgledu pri učenju, v boju proti strahu. Vendar bo njena vojna takšna, da jo mora izgubiti.

Tina Resman, Miha Rodman
(fotografija z vaje)

Druga vojna

Druge vojne ni mogoče primerjati s prvo. Druga vojna je vojna proti konvencijam, veljavnemu redu in predvidljivim izidom, ki jo mora hčerka voditi drugje, zunaj, v svetu, kjer je neprepoznavna, z nezaščitenim hrbtom, a hkrati pripravljena na največje izzive. Maruša veliko manj pove o sebi kot o svojih starših. Njune dileme in doživetja v obdobjih vsesplošne izdaje in neupoštevanja njenega boja – lahko bi mu rekli medvojni čas – so prikazane z enako skopo izraznostjo, brez nostalgije, pravzaprav brez usmiljenja. Maruša o sebi v najslabšem primeru preprosto utihne. Če to razumemo kot prevzemanje zgleda matere, smo blizu konceptu junaštva, ki je izpostavljen v naslovu romana in drame. Notranji strah v notranji vojni je postavljen v ozadje, je sekundaren, ker se nanaša na druge, mnoge, neštete. Tam se Maruša ne more obnašati drugače kot njena starša, sama pa se, ranjena v notranji vojni, odpravi na pravo bojišče. Druga vojna je vojna brez smisla, brez junaštva, vojna proti vsemu, kar so zgradile prejšnje generacije, in vojna proti vsemu, kar bodo zgradile prihodnje generacije. Z grobovi preoran sarajevski stadion, po katerem ne bo nihče več tekkel.

”

*Ne smem več spati,
ne smem več zapreti oči,
ne morem jokati,
ne morem kričati,
moram vas spet v peklu obiskati.*

*V vašem peklu človek sreča normalne ljudi,
v vašem peklu se ve, kje kdo stoji,
v vašem peklu se gleda naravnost v oči,
v vašem peklu se od srca objame,
v vašem peklu spoznaš,
da je črno črno in belo belo,
v vašem peklu se rokuje po človeško,
življenje nežno objema življenje,
v vašem peklu je bog
življenje resnice
prepustil nevihti.*

*Maruša Krese, izbor iz zbirke Beseda (Celovec: Drava, 1994);
Pesmi: izbor, Založba GOGA, Novo mesto 2019*

Tretja vojna

V tretji vojni je zmagovalka Maruša, saj je ni več. Ta vojna je podobna prvi, ker sta napadalec in branilec jasno definirana, hkrati pa je podobna drugi, ker je vse strašna posledica razpada sistemov, držav in ljudi. Strah Maruše ne obvladuje več, obvladuje pa vse druge, ki morajo ponoviti boj prejšnjih generacij. Maruša nam v ukrajinski vojni postavlja vprašanje iz druge vojne, jugoslovanske: kako premagati strah in vojno, ko je os sveta premaknjena in ne kaže več polov?

Avtorici dramatisacije upravičeno predstavi ukrajinsko vojno in zastavita vprašanje, ki bi si ga zastavila Maruša. Sama si upam zastaviti to vprašanje: kako in zakaj biti pacifist v času vojne?

Pogum strahu

Pravzaprav gre za dokončno ločitev od staršev: Marušina starša razumeta, zakaj mora Maruša v svet – ker njiju v takšnem, novem svetu ni več. Zgodovina se je zavila v meglo, ki jo nekateri vidijo kot naravni, drugi kot umetni pojav, vojni grozi pa dodala še nesmiselnost, kakršno je dosegla prva svetovna vojna: izziv, obramba, umiranje brez razloga in rojstvo novih držav kot edina točka smisla. V drugi svetovni vojni, ki sta jo bojevala Ona in On, so bili cilji jasni in smiselni,

”

“

*Življenje je postalo,
ne vem, kako bi temu dejala,
iskanje posla, generalov,
toplih čevljev,
nogavic,
vode, kruha, plina,
nežnih src in sveč,
dobrih besed in malih skled.*

*Življenje je postalo,
ne vem,
kako bi temu dejala,
dolgočasna vsakdanja krivica.
Tista mala.
Življenje je postalo,
kako bi temu dejala,
neprestana božja kazen.
Tista mala.*

*Maruša Krese, izbor iz zbirke Danes ne (Celovec: Drava, 2009);
Pesmi: izbor, Založba GOGA, Novo mesto 2019*

Borut Veselko, Miha Rodman, Tina Resman
(fotografija z vaje)

Vesna Jevnikar, Borut Veselko, Miha Rodman, Tina Resman
(fotografija z vaje)

posledice nesmiselne: zaradi posledic je svet razglasil, da je to bila zadnja vojna. Marušina starša sta bila torej absolutna zmagovalca. Nič bolj naravnega za potomce kot bežati pred absolutnimi zmagovalci in nič bolj naravnega kot biti pacifist, otrok rož, peace, brother, peace, doba vodnarja. Ne more biti drugače, saj si je svet sam pripravil ultimativno orožje in ga položil v svoje gnezdo kot stalno opozorilo in možnost dokončne zmage nad strahom, vojno in življenjem nasploh.

Povezava med ukrajinsko vojno in Marušino izpovedjo o premaganih strahovih je upravičena in razumljiva. Vprašanje pacifističnega odziva je danes še težje kot nekoč: če je jugoslovansko vojno zaznamovala popolna vulgarizacija in brezupno prazen nacionalistični diskurz, je v ukrajinski vojni diskurz zaznamoval povsem iracionalen imaginarij bolnega uma. In kaj si lahko predstavljamo kot Marušin odgovor, kako danes premagati strah? Četudi morda prevzetno, je to vprašanje avtoric dramatizacije danes povsem smiselno in zdi se, da poznamo Marušin odgovor. Pred kratkim se je ne prav uspešno odprlo javno vprašanje, ali aktivno pomagati pri poskusih vzpostavitve miru ali podpreti oboroževanje Ukrajine in njeno osvobodilno vojno: iz fotelja, seveda. Javno vprašanje je bilo takoj izrabljeno za domače obračunavanje. Ob začetku jugoslovanske vojne je bilo slovensko mirovniško gibanje v vzponu – ravnokar je bil ustanovljen tudi Mirovni inštitut. Vojna je to gibanje popolnoma zamrznila. Tisti redki, ki so menili, da se pacifisti ne bi smeli kar umakniti, so morali dobro premisliti, kaj pacifizem pravzaprav pomeni: pomeni aktivno pomoč tistim, ki se branijo, mirovne pobude pa prepustiti najvišjim političnim in diplomatskim krogom. Z drugimi besedami, ne biti odvisen od njih, razen kadar lahko pomagajo in plačajo mirovne operacije. Nekateri so preprosto delovali kot aktivni pacifisti, vključno z Marušo. Vprašanje njej torej danes ponuja odgovor. In za to, tako kot zanjo, je ključna zmaga nad strahom.

Borut Veselko, Vesna Jevnikar
(fotografija z vaje)

Tina Resman, Miha Rodman
(fotografija z vaje)

V jugoslovanski vojni je obstajala cela mreža žensk, ki niso spoštovale meja in etnične pripadnosti, še posebej pa ne vojskujočih se strani. Med tisto vojno je Maruša s še tremi avtoricami napisala knjigo – dopisovanje štirih žensk s štirih vojnih območij. Ženske so bile tiste, ki so pomagale, ona je potovala z ženskami, se srečevala z ženskami v Sarajevu in živela z njimi. Za razliko od njenih staršev, ki sta med vojno gradila enakopraven odnos med spoloma, je bila jugoslovanska vojna v veliki meri vojna spolov. Bila je posledica vzpostavitve potrošniškega patriarhata, ki je rasel skupaj z jugoslovansko liberalizacijo. Da je res šlo za vojno med spoloma, se je pokazalo v vseh novih državah, v katere je osamosvojitve prinesla novo mentaliteto, nove družbene odnose in končno nove zakone, ki so enakost spolov pahnili skoraj stoletje nazaj. Večina žensk te vojne sploh ni mogla »ponotranjiti«, videle so jo le kot kolektivno samomorilsko agresijo. Nacionalni cilji so prinesli sadove le novi, nacionalni nomenklaturi, za pravice žensk, ki so bile v veliki meri že dosežene, se je bilo treba znova boriti, družba se še vedno duši v revščini in neenakosti, ne da bi doživela kolektivno demokratično prebujenje. Nove generacije so zagotovo še bolj obremenjene z družbenimi omejitvami kot prejšnje. Danes se zdi Marušina gesta v jugoslovanski vojni v marsičem preroška, predvsem pa za ženske.

Avtobiografija nekoga iz preteklosti kot opozorilo in vodilo za prihodnost ni redek pojav. Spomini, dokaj intimni in iz ozko omejenega družbenega kroga, zgodovinskega trenutka ali kraja dogajanja, so v bližnji preteklosti lahko imeli izjemen učinek: spomini preživelih iz koncentracijskih taborišč, gulagov, Golega otoka so pustili globok pečat v kolektivni zavesti, kot dopolnitev zgodovine z velikih zemljevidov, zgodovine velikih dogodkov. V bogati tovrstni literarni produkciji Marušin avtobiografski roman zagotovo ni bil tako opevan kot kak drug, bolj zvit, bolje zapakiran in žanrsko našminkan, namenjen frustrirani in skrivoma maščevalni publiki. Marušin roman v svoji preprostosti in drugačni bojevitosti tega nima. Izogiba se večpomenskosti, dogajanje reducira na osnovno in najpomembnejše. Prenese samo sporočilo na osnovi primerov. Če bi ob polni zavesti o naivnosti takšnega poskusa poskušali narediti tematski zemljevid sodobnega romana v Sloveniji, bi povsem na dnu seznama našli Marušino osnovno temo: pogum. Kdo si še upa pisati o pogumu in mu posvetiti cel roman? Moj odgovor je – ženska, ženska pisava. Prav zato je bila pogumna poteza ponovno osvetliti njeno edinstveno delo: potreba po njem je danes še močnejša.

“

”

*Megla je nad mestom.
Gledam solze, koze, kosce, sončne žarke,
ljudi, ki hodijo po vodo ali travo,
z vrečkami in lončenimi vrči,
sredi velemesta.*

*Gledam reko, ki je ni,
življenje, ki ga ni,
in štejem mrtve,
ki jih, menda,
tudi ni.*

Pravijo, da sanjam.

*Maruša Krese, izbor iz zbirke Še testament se je izgubil
(Dunaj: EditionKorrespondenzen, 2001); Pesmi: izbor,
Založba GOGA, Novo mesto 2019*

Tina Resman, Vesna Jevnikar, Borut Veselko, Miha Rodman
(fotografija z vaje)

Borut Veselko, Vesna Jevnikar, Miha Rodman, Tina Resman
(fotografija z vaje)

Foto: Nada Žgank

Andželka Nikolić (1977) je diplomirala na Katedri za francoski jezik Filološke fakultete v Beogradu in na Katedri za gledališko in radijsko režijo Fakultete dramskih umetnosti v Beogradu.

Režirala je v skorajda vseh srbskih gledališčih in za svoje delo prejela številne nagrade, med njimi Sterijevo nagrado (za predstavo *Delavci umirajo pojoč*), nagrado Festivala profesionalnih gledališč Srbije in Festivala krstnih uprizoritev (za predstavo *Negri*), Festivala klasičnega gledališča (za predstavo *Vučjak*), Kotorskega festivala otroškega gledališča, festivala Zvezdarište (za *Zidanje Skadra*) itn.

V Sloveniji je leta 2011 v SLG Celje režirala Sofoklejevo *Antigono* in leta 2013 *Piko Nogavičko* Astrid Lindgren (ki je na Pikinem festivalu v Velenju dobila nagrado zlata pika), v Gledališču Glej leta 2009 besedilo Simone Semenič *Nisi pozabila, samo ne spomniš se več* in leta 2015 predstavo *Guliver* Jonathana Swifta v koprodukciji Gledališča Koper in Italijanske drame HNK Ivana pl. Zajca, Reka (Hrvaška).

Je soustanoviteljica umetniške skupine Hop.la!, v okviru katere sodeluje v različnih umetniških in raziskovalnih projektih, in Vaškega kulturnega centra Markovac.

Leta 2020 je za aktivnost na področju kulturne decentralizacije prejela nagrado *Bring the Noize*.

Režija besedila *Da me je strah?* je njeno prvo sodelovanje s Prešernovim gledališčem Kranj.

Foto: Urška Boljkovac

Simona Hamer (1984) je ena izmed najuspešnejših slovenskih dramatičark, ki kot avtorica in dramaturginja v slovenskem gledališkem prostoru intenzivno ustvarja zadnjih petnajst let. Kot dramatičarka se je izoblikovala v okviru delavnic Dramskega pisanja na TSD, PreGleja in PreGleja na glas! Leta 2017 je za dramsko besedilo *Razglednice ali strah je od znotraj votel, od zunaj pa ga nič ni* na 47. Tednu slovenske drame prejela Grumovo nagrado za najboljšo dramsko besedilo, leta 2020 pa se je z dramo *Vse OK* uvrstila med pet nominirancev za nagrado Slavka Gruma. Kot dramaturginja, dramatičarka in soavtorica avtorskih projektov je v različnih slovenskih gledališčih in na neodvisni sceni sodelovala pri številnih projektih, od katerih jih je bilo veliko nagrajenih in uvrščenih na festivale v Sloveniji in v tujini.

Kot dramatičarka se je podpisala pod osem izvirnih dramskih besedil: *Taubeka* (2008), *Tik-tak* (2009), *I-z-š-t-e-v-a-n-k-e* (2013), *Nemi liki* (2015), *Razglednice ali strah je od znotraj votel, od zunaj pa ga nič ni* (2016), *Cimri* (2018), *Vse OK* (2019), *1. A nič ne zna* (2021). Napisala je številne priredbe, dramtizacije ali adaptacije, med njimi *Samorastnike* (po motivih Prežihovega Voranca, 2015), *Pošasti* (po motivih Gospodarja muh W. Goldinga, 2017), *Figo* (po romanu Gorana Vojnoviča, 2020) in *Da me je strah?* (po romanu Maruše Krese). Njene drame in spremljevalne teoretične študije njene pisave so bile objavljene v knjižnih publikacijah (*Dramober 2008*, *Dramober 2009*, *Zakon – III. branje/The Act, Third Reading*, 2011), strokovnih revijah (*Literatura*, *Teater der Zeit*, *Sodobnost*), gledaliških listih, (bralno) uprizarjane v tujini (festival Sterijevo pozorje, Neue Stücke aus Europa Wiesbaden, Dramatiker_innen Festival Graz) in prevedene v angleščino in nemščino.

Foto: Nada Žgank

PRVIČ V PREŠERNOVEM GLEDALIŠČU KRANJ

Tina Resman se je rodila leta 1998 in čeprav sodi v najmlajšo generacijo slovenskih igralk, je v zadnjih nekaj letih opozorila nase tako s filmskimi kot z gledališkimi vlogami. Na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo je diplomirala iz dramske igre pod mentorskim vodstvom Jerneja Lorencija in Branka Jordana z naslovno vlogo v Zajčevi *Jagibabi*. Za vlogo Jelke v uprizoritvi *Požar* je prejela študentsko nagrado zlatolaska. Še kot študentka je sodelovala tudi pri predstavi *Finalizem* Dragana Živadinova in pri magistrski predstavi *Tri Moskve* režiserke Maše Pelko. Po končanem študiju je sodelovala pri uprizoritvi *Vse OK* v SNG Drama Ljubljana, nato pa še v Drami SNG Maribor v uprizoritvi *Elektri pristoji črnina*. V filmskem mediju se je uveljavila z vlogami v igrano-dokumentarnem filmu *Henrikova svoboda* in v kratkem igranem filmu *Začelo se je z zaupanjem: Vse bo v redu*. Piše tudi poezijo in pravljice. Pred kratkim je s pisateljico Jeleno Lasan izdala pustolovsko slikanico z naslovom *Kalaru*. S koncertom šansonov *Dama slanih oči*, ki je nastal v sklopu magistrskega programa gledališko petje na AGRFT, pa se je izkazala tudi kot glasbena ustvarjalka.

**Javni zavod Prešernovo
gledališče Kranj/
Prešeren Theatre Kranj**

Glavni trg 6
4000 Kranj

Telefon/Phone:

+386 (0)4 280 49 00

E-pošta/E-mail:

pgk@pgk.si

Spletna stran/Website:

www.pgk.si

Blagajna/Box office:

+386 (0)4 20 10 200,

blagajna@pgk.si

Blagajna je odprta

od ponedeljka do petka

od 10.00 do 12.00 (v času

sobotnih matinej tudi ob

sobotah od 9.00 do 10.30)

in uro pred začetkom predstav.

The box office is open from

Monday to Friday from

10:00 to 12:00; during the period

of Saturday Matinees, also

Saturdays from 9:00 to 10:30

and an hour before the start

of the show.

**Spletna prodaja vstopnic/
Online tickets:**

pgk.kupikarto.si

**Spletna omrežja/
Social media:**

**Direktor in umetniški vodja/
General manager and
artistic director:**

Jure Novak

+386 (0)4 280 49 12

jure.novak@pgk.si

Dramaturginja/Dramaturge:

Marinka Poštrak

+386 (0)4 280 49 16

marinka.postrak@pgk.si

Marketing in odnosi

**z javnostmi/Marketing and
public relations manager:**

Eva Belčič

+386 (0)4 280 49 18

info@pgk.si

**Koordinatorica programa
in organizatorica
kulturnih prireditev/
Production coordinator:**

Barbara Bohinc

+386 (0)4 280 49 13

organizacija@pgk.si

**Računovodkinja/
Account manager:**

Irena Jaklič

+386 (0)4 280 49 15

irena.jaklic@pgk.si

**Tehnični vodja/
Technical manager:**

mag. Igor Berginc

+386 (0)4 280 49 30

igor.berginc@pgk.si

**Poslovna sekretarka/
General secretary:**

Gaja Kryštufek Gostiša

+386 (0)4 280 49 00

pgk@pgk.si

Blagajničarka/Box office:

Katja Bavdež

+386 (0)4 20 10 200

blagajna@pgk.si

**Oblikovalec maske in frizer/
Make up and hair artist:**

Matej Pajntar

**Garderoberka/
Wardrobe manager:**

Bojana Fornazarič

Inspicienta/Stage managers:

Ciril Roblek

Dominik Vodopivec

Šepetalki/Prompters:

Judita Polak

Vita Osojnik

Lučni mojster/Lighting engineer:

Nejc Plevnik

Tonski mojster/Sound engineer:

Tim Kosi

**Mizarji in odrski tehniki/
Carpenters and stage technicians:**

Robert Rajgelj

Marko Kranjc Kamberov

Jure Pogačar

Oskrbnik/Attendant:

Boštjan Marčun

**Čistilec/
Facilities maintenance:**

Jošt Cvikel

**Igralski ansambel/
Actresses and actors:**

Vesna Jevnikar

Doroteja Nadrah

Vesna Pernarčič

Darja Reichman

Miha Rodman

Blaž Setnikar

Vesna Slapar

Aljoša Ternovšek

Borut Veselko

**Svet zavoda/
Board of Prešeren
Theatre Kranj:**

mag. Drago Štefe

(predsednik/President)

mag. Igor Berginc

Joško Koporec

Ana Černe

Peter Šalamon

**Strokovni svet/
Professional Board of
Prešeren Theatre Kranj:**

Barbara Rogelj

(predsednica/President),

Vesna Jevnikar

Igor Kavčič

Borut Veselko

Gledališki list
Prešernovo gledališče Kranj
Sezona 2022/23, uprizoritev 3

Za izdajatelja: **Jure Novak**
Urednica: **Marinka Poštrak**
To številko uredila: **Marinka Poštrak**
Lektorirala: **Maja Cerar**
Fotografije: **Nada Žgank**
Oblikovanje: **Tina Dobrajc in Ana Bassin**

Tisk: Tiskarna Oman, Peter Oman, s. p.
Naklada: 500 izvodov
Kranj, Slovenija, november 2022

